

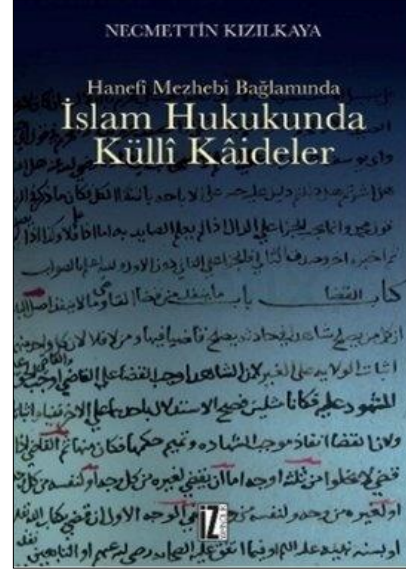
Necmettin Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kâideler*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, 456 s.

Ayşe AKTAŞ*

<http://dx.doi.org/10.14395/jdiv156>

Fıkıh/İslâm Hukuku ilminin teşekkül süreci ve bunu takip eden dönemlerde ortaya konan zengin fikhî malzeme süreç içinde farklı çalışmalara konu olmuştur. Özellikle fikhî bilginin belirli bir yöntemle üretilen ve sistemli bir düşünce yapısını ifade eden mezhepler üzerinden geliştirilen çeşitli yazım türleri, fıkıh âlimlerinin (fukaha) bu konudaki çabasının ürünleri olarak görülmelidir. İşte fıkıh âlimlerinin titiz bir çalışma ile adeta her kelime üzerinde durarak bunları işlemesi sonucunda ortaya çıkan bu türlerden biri de “kavâid edebiyatı”dır. Başta kavâid edebiyatı olmak üzere “furûk” ve “tahrîcül fîrû’ale’l-usul” gibi alt disiplinler; fikhî düşüncenin belirli bir dönemden sonra durağanlaştığı iddialarına fıkıhın içinden bir cevap teşkil ettikleri gibi, fikhî bilgi üretiminin belirli düşünce sistemleri etrafında gelişen dinamik bir yapı arz ettiğini de ortaya koymaktadır.

Yazımızın konusunu oluşturan *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslâm Hukukunda Küllî Kâideler* başlıklı kitabın yazarı Necmettin Kızılkaya bu çalışmasında İslam hukukunda kavâid ilminin gelişimini incelemiş ve çalışmasını mezhep, zaman ve kaynak itibarıyla sınırlandırmıştır. Yazar kitaptaki konu-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.

ları Hanefî mezhebini merkeze alarak yazmış, diğer mezheplerle ilgili bilgileri ise buradan hareketle değerlendirmiştir. Kızılkaya çalışmasında zaman açısından 4/10. yüzyıldan 13/19. yüzyıla kadar olan süreyi esas almıştır. Bu kitap yazarın *Hanefî Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi* başlıklı doktora tezinin kitaplaştırılmış hâlidir.

Yazar eserin giriş bölümünde bu çalışmanın literatür içindeki yerini belirtmek için kaynaklar açısından değerlendirme yapmıştır. Bu çerçevede öncelikle kavâid alanında oldukça fazla eser kaleme alınan Arapça literatür üzerinde durulmuş, ardından da Türkçe ve İngilizce literatüre değinilerek okuyucuya çok geniş bir literatür bilgisi verilmiştir.

“Giriş” dışında (s. 19-37) üç bölümden oluşan kitabın “Birinci Bölüm”ünde bir kavram olarak kâide, kâidenin kavramsal analizi ve terimleşme süreci, kâidenin benzer kavramlarla ilişkisi ve kâidelerin kaynakları anlatılmaktadır. Bu bölümde kâide kavramının analizine ve terimleşme sürecine yer veren müellif, kâide terimini ayrıntılı bir şekilde açıklayarak ilgili tanımları incelemekte ve kâideyle ilişkili olan dâbit, usûl-i fıkıh kâidesi, küliyyât ve kanun gibi kavramlara ve bu kavramların kâide kavramı ile bağlantılarına da değinmektedir. Yazar, birçok kişinin kâide tanımını verdikten sonra kâidenin tanımını “fıkıhın değişik bölümlerine ait meseleleri kuşatan külli kazıyyedir” (s. 58) şeklinde yapmaktadır. Ayrıca yazar kâide ve usûl-i fıkıh kâidesini birbirinden ayırmakta ve usûl-i fıkıh kâidesinin tanımını şöyle yapmaktadır. “Usûl konularıyla ilgili meselelere hâkim olan küllî kazıyyedir” (s. 75). Son olarak yazar bu bölümde kâidenin kaynaklarını dinî naslar, fikhî miras ve kültürel unsurlar olarak vermekte ve böylece birinci bölümü bitirmektedir.

“İkinci Bölüm”, kavâid literatürünün gelişimi, fıkıh ilminde edebî türler ve kavâid literatürünün tarihsel gelişimi hakkındadır. Bu bölüm kitabın en uzun bölümüdür. Yazar fıkıh ilminde edebî türleri anlatmadan önce fıkıh ilminde değişik yazım türlerini ortaya çıkaran faktörleri ele almaktadır ardından da kavâid ilmiyle yakından ilişkili olan iki edebî tür üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi tahrîcî'l-furû' 'ale'l-usûl literatürü ikincisi de furûk literatürüdür. Yazar Necmettin Kızılkaya furûku şu şekilde tanımlamaktadır: “Şekil bakımından birbirine benzeyen, ancak farklı olmalarını gerektiren bazı sebeplerden ötürü hüküm açısından birbirinden ayrılan meselelerin yahut kâidelerin bilgisidir” (s. 130).

Yazar kavâid ilminde edebî türleri anlattıktan sonra kavâid literatürü-

nün tarihsel gelişimini çok ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunmaktadır. Giriş bölümünde belirttiği gibi yazar burada 4-7/10-13 yüzyıllar arasındaki gelişmeleri ayrıntılarıyla ele almaktadır. Yazarın söylediğine göre “aynı bölgede bulunan değişik fikhî ekollere mensup fakihlerin kendi mezheplerini savunma ve bu alanda eser telif etme gayesi içinde olmaları, kavâid alanında önce 4/10. yüzyılda Bağdat, ardından da 7/13. yüzyıldan itibaren Mısır merkezli bir telif hareketinin başladığını söylemeye olanak sağlamaktadır” (s. 138).

Yazar ayrıca bu bölümde kavâid literatürüne ait müstakil çalışmaların ortaya çıkmasını etkileyen faktörlere yer vermektedir. Yazar kavâid literatürünün gelişimini sadece Hanefî mezhebi bağlamında ele almamaktadır. Bu da yazarın ne kadar geniş çaplı bir araştırma yaptığını ortaya koymaktadır. Mesela yazar Şâfiî kavâid geleneğinin gelişimini de ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî kavâid literatürünü de geniş bir şekilde okuyucuya sunmaktadır. Böylece yazar sadece Hanefî mezhebiyle yetinmeyip diğer mezheplerin kavâid literatür gelişimini de ayrıntılı bir şekilde araştırdığını göstermektedir. Yazar diğerlerinden farklı olarak İbn Nüceym’in *el- Eşbâh ve’n-nezâir*’ini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Yazar burada İbn Nüceym’in yöntemini, eserin içeriğini, genel muhtevasını ve yazılış gerekçesini uzunca ele almaktadır. Bu bölümde son olarak *Mecelle-i Ahkâmı Adliye*’den günümüze kavâid edebiyatına yer vermektedir. Yazar burada *Mecelle* hakkında da ayrıntılı bilgi vermektedir. Ayrıca *Mecelle* ve kavâid literatürü açısından önemini ayrı bir başlık altında ele almaktadır ve burada yazar *Mecelle*’nin tam olarak diğer kavâid kitapları gibi olmadığını onlardan farklı olduğunu söylemektedir. Yazarın ifadesiyle “*Mecelle*, içerik olarak fıkıhtan beslenmekle beraber, hazırlanma biçimi ve tertip açısından batılı hukuk sistemlerine ait kanun metinlerine benzemektedir” (s. 277). Yazar *Mecelle* Üzerine yapılan çalışmalardan bahsetmekte ve *Mecelle-i Ahkâmı Adliye*’nin içerik analizini yapmaktadır ve son olarak da *Mecelle* sonrası kavâid edebiyatından örnekler vermektedir. Yazarın bu bölümde çok önemli bilgiler vermesinin yanında, bazı konuların çok uzun bir şekilde ele alınması öncekilerle irtibatın sağlanmasını kısmen zorlaştırmaktadır.

“Üçüncü Bölüm”de yazar kavâidin fikhî mahiyeti ve işlevi başlığı altında fikhî kâidelerin temel özelliklerini, fikhî kâidelerin aktarılma şekillerini, fıkıh eserlerinde kâidelerin kullanıldığı alanları ve hanefî fıkıh eserlerinde kâidelerin kullanımını ele almaktadır. Yazar bu bölümde fikhî kâidelerin temel özelliklerini ve fikhî kâidelerin aktarılma şekillerini tek tek ele almak-

tadır. Bunları verdikten sonra fıkıh eserlerinde kâidelerin kullanıldığı alanları yani tahrîc, tercîh ve ta'lîli açıklamaktadır. Yazar kavâidin mahiyetiyle ilgili bilgileri verdikten sonra kavâidin işlevine geçmektedir. Hanefî fıkıh eserlerinde kâidelerin kullanımını ele alıp, kâidelerin en çok kullanıldığı muhtasar, şerh ve hâşiye, fetâvâ, nevâzil ve usûl literatürü hakkında bilgi vermektedir. Yazar bunun sebebini şöyle açıklamaktadır. Bütün fikhî yazım türlerini incelemek hem çalışmanın sınırlarını aşacağı hem de bazı edebî türlerde kâidelere yer verilmediği için bir sınırlandırma ihtiyacı doğmaktadır (s. 353).

Kavâidin mahiyeti, sistematîği, fıkıh edebiyatı ve tarihi içindeki konumu hakkında önemli bilgiler içeren bu çalışma; sistematik bir bütünlüğe sahip olmasının yanında akademik ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Yazar konuları çok düzenli ve sistematik bir şekilde okuyucuya sunmaktadır. Fakat kitabın adıyla içeriği birebir örtüşmemektedir. Kitabın adı *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kaideler* olduğu için ilk başta okuyucunun zihninde günümüzde yazılan diğer kitaplar gibi Hanefî mezhebindeki küllî kaideler ve onların açıklamalarıyla ilgili bir kitap olduğu gibi bir izlenim uyanmaktadır. Oysaki kitabın içeriği tamamen bundan farklı olup değişik açılardan zenginleştirilmiştir. Bu bağlamda yazar tarafından kâidenin ne olduğundan, kâidenin benzer kavramlarla ilişkisinden, kavâid edebiyatından, kavâid edebiyatının gelişiminden ve kavâidin fikhî mahiyeti ve işlevinden bahsedilmektedir. Bu açıdan da yazar Necmettin Kızılkaya orijinal bir çalışma ortaya koymuştur.

Ayrıca yazar Arapça, İngilizce ve Türkçe olarak yazılmış birçok kaynaktan istifade etmiştir. Nitekim Necmettin Kızılkaya'nın *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Küllî Kaideler* isimli bu çalışması "Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Ödülleri" yarışmasında üçüncülük ödülüne layık görülmüştür. Sonuç olarak Necmettin Kızılkaya'nın bu kitabı fıkıhın ve usûlî fıkıhın mahiyetinin anlaşılması, kavâid edebiyatının doğuşu, gelişimi ve kavâidin fıkıhtaki yeri hakkında verdiği bilgilerle fıkıh ilmi açısından dikkat çekici bir eserdir.